

**ЕДНА ИЗВАДКА ОТ ЛЕКСИКОГРАФСКИ ТРУД НА БЪЛГАРИНА
ФРАНЦИСК (ФРАНКО) СОИМИРОВИЧ, ОТПЕЧАТАНА
ЗА ПЪРВИ ПЪТ ПРЕЗ 1666 Г.**

Лилия Илиева

ЮГОЗАПАДЕН УНИВЕРСИТЕТ „НЕОФИТ РИЛСКИ“

lilia.ilieva@gmail.com

Статията представя за първи път в българската лингвистика факта, че българският францискански брат Франциск Соимирович съставя речник Валахика – Латина, фрагмент от който е публикуван за първи път през 1666 г., а след това още няколко пъти. Това е първият публикуван речник на румънския език. Творчеството на Франциск Соимирович е принос към историята на българската лексикография, както и към сравнителната лингвистика. Надяваме се, че речникът, изготвен за нуждите на Конгрегацията за разпространение на вярата, ще бъде намерен изцяло.

Ключови думи: българи католици, XVII век, българска лексикография, сравнително езикознание

**AN EXCERPT FROM A LEXICOGRAPHIC WORK BY BULGARIAN-BORN
FRANCISCUS (FRANKO) SOIMIROVICH FIRST PRINTED IN 1666**

LILIA ILIEVA

SOUTH-WEST UNIVERSITY “NEOFIT RILSKI”

lilia.ilieva@gmail.com

The article is the first study in Bulgarian linguistics to make known the fact that the Bulgarian-born Franciscan brother Franciscus Soimirovich compiled a Valachica-Latina dictionary, a fragment of which was first published in 1666, and reprinted several times since. This was the first published dictionary of the Romanian language. The work of Franciscus Soimirovich is a contribution to the history of Bulgarian lexicography as well as to comparative linguistics. I hope that the full text of the dictionary compiled for the needs of the Congregation for the Propagation of the Faith will be found.

Keywords: Bulgarian Catholics, seventeenth century, Bulgarian lexicography, comparative linguistics

*Тази статия е посветена на професор Руселина Ницолова,
с благодарностите на нейна някогашна студентка.*

Франциск Соимирович (1614–1673) е образован българин от средите на чипровските католици. У нас е представян главно с италианския вариант на личното му име като Франческо, тъй като досега са били известни

преди всичко негови ръкописни текстове на италиански език и в тях той се е подписвал по италиански маниер. В публикацията, за която съобщавам тук, той е записан с латински вариант на името като Франциск, а облик на името в съвременния чипровски говор, където то още се среща някъде, е Франко. В изследвания, свързани с българската култура от XVII в., на Франциск Соимирович е отреждано внимание единствено с оглед на негови епистоларни съчинения (релации и писма), които съдържат ценен исторически и културен материал (срв. Stanchev 2008, където може да се намери изчерпателен преглед на това, което се знае за Соимирович в българската наука засега). За жалост, нито броят, нито съставът на тези епистоларни текстове е уточнен, но да се надяваме, че това ще бъде направено в бъдеще. Нито един от авторите, които са се спирали на делото на Франциск Соимирович, не е подозирал, че неговите интелектуални усилия не се ограничават в рамките на кореспонденцията му и че неговото дело със светски характер има и печатна публикация, макар и само чрез една извадка. Такова е положението в българската наука. В румънската наука, както ще се види по-нататък, това негово дело е добре известно и при това – твърде отдавна. Този голям пропуск на българската наука не изненадва, като се има предвид слабото внимание към чуждестранната наука, характерно за тази научна област. В тази статия, посветена на моята уважавана някогашна преподавателка проф. Руселина Ницолова, ще обърна внимание само на факта, че такъв публикуван лексикографски фрагмент съществува и е добре известен в науката, но не и в българската.

Кратък лексикографски труд (вероятен фрагмент от обемен лексикографски труд) на Франциск Соимирович е включен в шестата книга от едно много известно съчинение на далматинския историограф Иван Лучич, за което се смята, че е основополагащо за хърватската историография. Това дело има заглавието *Ioannis Lucii Dalmatini De Regno Dalmatiae Et Croatiae Libri Sex*. Amsterdami, Apud Ioannem Blaeu, 1666. Още през 1668 в Амстердам излиза ново издание на книгата под същото заглавие, като впоследствие тя е претърпяла и други издания.

1. Характер и представяне на материала

В шестата книга на своето дело Иван Лучич се занимава с проблемите на „власите“. За да определи техния произход, след като е посочил историческите им връзки с българите, авторът се обръща към езикови данни с цел да разграничи този език от славянските. Така Иван Лучич използва данни за „влашкия“ език и привежда речников материал, за който сочи, че е изготвен от българина Франциск Соимирович. Целият въвеждащ текст към материала на Соимирович гласи (по първото издание на цитираната по-горе книга от 1666 г., като текстът е разположен на стр. 285):

„За да се потвърди казаното, привеждат се някои влашки думи, които пазят римското наречие, преведени от брат Франциск Соимирович, българ-

рин, Охридски архиепископ, който, тъй като дълго е живял сред власите, е обиколил много от техните райони и владее български, латински, италиански, влашки и турски, и разсъждава с прецизна точност за думи, обичаи и положението на различни места“. [Pro dictortum verò corroboratione, ponenda sunt aliqua verba Valachica, quae Romanum retinent idioma, a Fratre Francisco Soimirovich, Bulgaro, Archiepiscopo Achridano, tradita: qui, cum multo tempore inter Valachos versatus, regiones eorundem pluries peragraverit, et Bulgaricam, Latinam, Italicam, Valachicam, et Turcicam calleat linguas, de vocabulis, moribus, locorumque situ, accurata distinctione disserit.]

По-надолу привеждам материала на Соимирович, като прибавям и български превод:

Valach[ica] (по Соимирович)	Latin[a] (по Соимирович)	Български превод (добавен от авторката)
Albu	Album	Албум [?]
Albul	Albus	Бял/белият
Ара	Aqua	Вода
Argent	Argentum	Сребро
Auru	Aurum	Злато
Arma	Arma	Оръжие
Ansul (sic) [Вероятно отпечатано вместо Angelu]	Angelus	Ангел
Аре (?)	Apes	Пчели
Buno	Bonus	Добър
Buna	Bona	Добра
Barba	Barba	Брада
Barbosul	Barbatus	Брадат
Bou	Bovis	Вол
Batezat	Baptizatus	Покръстен
Cadul (sic) [Отпечатано вместо Calul]	Caballus	Кон / конят (съвр. дако-румънско cal)
Casa	Domus	Къща
Camassa	Camisa (sic)	Риза
Caemp	Campus	Поле
Caemplung	Campus longus	Câmpulung, Румъния, название на няколко града

Campana	Campana	Камбана
Capul	Caput	Шапка / шапката
Caglia	Callis, via	Път
Cagliator	Viator	Пътник
Caine	Canis	Куче
Ciara (съвременно румънско ceară)	Cera	Восък
Carta	Charta	Хартия
Cielul	Coelum	Небе / небето
Cruce	Cruce	Кръст
Domnul	Princeps, Dominus	Господар, господин
Domna	Domina	Господарка, госпожа
Domnia	Dominium	Управление; собственост
Domneste	Dominicus	Господен
Dominata	Dominatio tua Psalmi 144:13 VULG [Цитат по Вулгата, бел. моя, Л.И.] Regnum tuum regnum omnium sæculorum; et dominatio tua in omni generatione et generationem. Fidelis Dominus in omnibus verbis suis, et sanctus in omnibus operibus suis.	Царството [твое] Псалм 144: 13 (съвременен синодален превод) Твоето царство е царство на всички векове, и Твоето владичество във всички родове. Верен е Господ във всичките Си слова и свет във всичките Си дела.
Dutor (sic)	Debitor	Длъжник
Erba	Herba	Трема
Frat (sic)	Frater	Брат
Fratia (sic)	Fraternitas	Братство
Freul	Frenum	Юзда
Fur	Fur	Крадец
Furat	Furari	Крада
Gaina	Gallina	Кокошка
Gramatich	Discipulus	Ученик
Luna	Luna	Луна
Lung	Longus	Дълъг
Luminisus (sic)	Splendidus, Illustris	Блестящ
Maire (sic)	Maior	По-голям

Munte	Mont	Планина
Munani	Montani	Планинци
Nic	Nix	Сняг
Ninge	Ningit	Вали сняг, снежи
Nigro	Niger	Черен
Ploua	Pluvia	Дъжд
Paste	Pascha	Пасха
Pament	Pavimentum, terra	Паваж, земя
Rossu	Rubens	Червенеещ
Rivol	Rivulus, flumen	Река
Rumaneste	Romane	Римски
Stella (sic)	Stella	Звезда

Lun	Dies Lunae	Понеделник
Marc (sic)	Martis	Вторник
Miercur	Mercurii	Сряда
Gioi	Iovis	Четвъртък
Vinere	Veneris	Петък
Sambata	Sabbati	Събота
Nedeglia Slavonicum vocabulum	Dies Dominicus	Неделя (за румънската дума е отбелязано, че е славянска по произход).

Valachica	Latina	Български
Bine venit domnata.	Bene veniat dominatio tua.	
Bine am gasit pre domne vestra	Bene inventa dominatio vestra.	
Su noi sentem Rumeni.	Etiam nos sumus Romani.	Ние също сме римляни.
Noi sentem de sange Rumania	Nos sumus de sangvine Romano.	Ние сме от римската кръв.
Ne te teme.	Ne timeas.	Не се бой.
Rumi tot suentia acolo	Romae omnia sancta ibi.	Всичко римско тук е свято.
Pune solich in capul.	Pone biretum in capite	Сложи шапка на глава.
Rumen Munten.	Romanus Montanus.	Римски планинци

Накрая Лучич е прибавил и два израза, които е извадил от труд на австрийския картограф и историк Волфганг Лац (Wolfgang Latz)¹, както и една дума, почерпана от труд на Johannes Lasicius² (полският историк и богослов Jan Łasicki): румънски *Occide*, сравнено с латинското *Occide* ‘убийство’.

2. Популярност на речника

Макар и останал досега неизвестен в родината на своя създател, речниковият материал на Соимирович е добре известен в чуждата наука. Без претенции за изчерпателност ще дам само някои примери.

Първи следващ автор, който препечатва речниковия материал на Соимирович, е Йохан Георг фон Швантнер: *Scriptores rerum hungaricarum veteres, ac genuini... cum amplissima praefatione Matthiae Belii... cura et studio Joannis Georgii Schwandtneri. Vindobona, 1746–1748. J. P. Kraus. Материалът на Соимирович е в третия том, на стр. 450.*

Следващ автор, който препечатва речниковия материал на Соимирович, е унгарецът Миклош Ищванси, срв. Miklós Istvanffy. *Historiae de rebus ungaricis: libri XXXIV. ab anno 1490–1606. Viennae, Pragae, et Tergesti, MDCCLVIII (1758). Препечатва речниковия материал на Соимирович (стр. 274).*

През 1818 г. от книгата на Лучич речниковият материал на Соимирович е препечатан от Ричард Брайт: *Richard Bright. Travels from Vienna Through Lower Hungary with Some Remarks on the State of Vienna during the Congress, in the Year 1814. Edinburgh etc, 1818, срв. стр. 556–557.*

В румънската наука речникът на Франциск Соимирович като първи публикуван лексикографски труд върху румънски езиков материал е добре известен. Той е многократно споменаван и изследван. Тук ще приведа само един пасаж, който се отнася до него, от посветената му статия от Раду Моцоч: Луциус [т.е. Лучич] Люциус ексцерпира примери, които излизат на светло, от много по-голям речник, съставен за Конгрегацията за разпространение на вярата от францисканския монах Франциск Соимирович, който е знаел румънски и е пребивавал в трите румънски страни⁴³ (Моцоч 2006: 42).

3. Някои изводи

Историята на българското езикознание (по-специално на лексикографията) ни поднася изненада. Отново ни удивлява и интелектуалното наследство на българите от средите на католиците през XVII век. Напълно е възможно Р. Моцоч да е прав и наистина някой ден да се открие пълният текст на речника, съставен от Франциск Соимирович. Той е интересен и в този обем, в който е публикуван, дори и като принос в сравнителното ези-

кознание. За научните среди в Европа е изиграл важна роля, като е класифицирал правилно румънския език към романските езици. Същевременно смущаващ е фактът, че лексикографското дело на Соимирович досега не е известно в нашата наука. Пред нас е един поучителен случай.

БЕЛЕЖКИ / NOTES

¹ Волфганг Лац (1514–1565), известен главно с латинизираното си име Wolfgang Lazius (изразите, приведени от Лучич, са: Stie Romane – Scis Romane и Sufla – Suffla).

² Става дума за полския историк и богослов Ян Ласицки (Jan Łasicki, 1534–1602), в цитирания от Лучич пример румънското Occide е сравнено с латинското Occide.

³ Lucius a extras exemplele ce au văzut lumina tiparului dintr-un dicționar mult mai mare, redactat, pentru Congregația de propaganda Fide, de călugărul franciscan Francisco Soymirovici care cunoștea limba română și călătorise în cele trei țări române (p. 42).

ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES

Моџос 2006: *Моџос, Radu*. Primul GLOSAR tipărit al limbii române. Confluente Bibliologice, Pagini de istorie, nr 4, pp. 40–44.

Stanchev 2008: *Stanchev, Krassimir*. Francesco Soimirović: un protagonista poco noto della cultura bulgara dell'età barocca. – In: *Nel mondo degli Slavi Incontri e dialoghi tra culture Studi in onore di Giovanna Brogi Bercoff*. Volume II. Firenze University Press, pp. 601–613.

✉ Проф. д-р Лилия Илиева

Югозападен университет „Неофит Рилски“

ул. „Иван Михайлов“ № 66, 2700 Благоевград, България

✉ Prof. Lilia Ilieva, PhD

South-West University “Neophyte Rilsky”

66 Ivan Mihailov str., 2700 Blagoevgrad, Bulgaria

Публикувано: 20 септември 2021

Published: 20 September 2021